

Asia: VN/30737/2022

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston päätökseksi huoltovarmuuden tavoitteista

Lausunto

Lausunnot lukuun 1. Johdanto

Koronapandemian ja Venäjän Ukrainaan käynnistämän hyökkäyssodan myötä kokonaisturvallisuuteen ja huoltovarmuuteen liittyvät asiat ovat olleet aiempaa suuremman huomion kohteena. Nopeasti ja perusteellisesti muuttuneessa turvallisuusympäristössä väestön, elinkeinoelämän ja maanpuolustuksen välttämättömimpien tarpeiden turvaaminen on edelleen ja jopa korostuneesti huoltovarmuustyön ytimessä. Lisääntyvästä kansainvälisestä yhteistyöstä huolimatta vastuu kriisinsietokyvyn vahvistamisesta on kansallisella tasolla. Tuemme esitettyä huoltovarmuusrahaston kantokyvyn arviointia ja huoltovarmuusrahaston pitkän aikavälin kantokyvyn turvaamista arvioimalla huoltovarmuusmaksun määräytymisperusteet huoltovarmuuslainsäädännön uudistamisen yhteydessä.

Lausunnot lukuun 2. Huoltovarmuuden toteuttamisen lähtökohdat

Luvussa todetaan huoltovarmuusyhteistyöhön osallistuvan muun muassa huoltovarmuuden kannalta kriittisiä yrityksiä, viranomaisia ja järjestöjä. Toteamme, että lainsäädännössä ei ole määritelty selkeitä kriteerejä, joilla arvioidaan yrityksen tai organisaation merkitystä yhteiskunnan huoltovarmuuden kannalta (huoltovarmuuskriittisyys). Mielestämme huoltovarmuuslainsäädännön uudistamisen yhteydessä olisi hyvä tarkastella myös kriittisyyden määritelmää.

Huoltovarmuuteen liittyvä sääntely on toteutettava järkevästi. Liian raskas sääntely ei ole toimivaa liiketoiminnan kannalta. Sääntelyvalmistelussa on pidettävä huolta, että toimivaa sektorien ja poolien sisällä tehtävää yhteistyötä ei säädellä tarpeettomasti. Huoltovarmuuden kehittämistoimenpiteitä suunniteltaessa on tärkeää huomioida, ettei toimiviksi todettuja yhteistyömalleja muuteta itseisarvoisesti. Sääntelyn lisääminen ei lähtökohtaisesti edistä yritysten sitoutuneisuutta huoltovarmuustyöhön. Ennemmin sitoutumista edistää, että yritykset kokevat yhteistyörakenteet toimiviksi ja niille lisäarvoa tuottaviksi muun muassa ajantasaisen ja kaksisuuntaisen tilannekuvaprosessin sekä poolien välittäjäroolin sosiaalisessa verkostossa toimimisen.

Markkinoiden toimivuus on pyrittävä varmistamaan kaikissa turvallisuustilanteissa, sillä myös häiriötilanteissa lähtökohtana on markkinaehtoinen toiminta.

Lausunnot lukuun 3. Kehittämiskohteiden taustat ja tavoitteet

Huoltovarmuusorganisaation poolien roolia normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa on tarpeen tarkentaa. Tällä hetkellä poolien roolia ei ole täsmennetty. Kuitenkin poolit ovat olemassa oleva, luonteva yhteistyörakenne ja -linkki elinkeinoelämän ja Huoltovarmuuskeskuksen sekä muiden viranomaisten välillä. Häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa on järkevää mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman pitkään toimia normaaliolojen olemassa olevien käytäntöjen ja rakenteiden mukaisesti. Huoltovarmuuskriittisten toimijoiden varajärjestelyjä normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen viestintään sekä kommunikointiin toistensa kanssa tulisi kehittää esimerkiksi satelliittipalveluja hyödyntäen.

Varautumista on tarkoitus kehittää sääntelyn, sopimuksellisen varautumisen sekä myös julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä kehittämällä. Pidämme tärkeänä, että siltä osin kuin yksityisille toimijoille määritetään varautumisvelvoitteita, toimijoilla tulisi olla mahdollista saada korvaus varautumisvelvoitteeseen liittyvistä toimenpiteistä, jotka selvästi poikkeavat tavanomaisena pidettävästä toiminnasta ja joista aiheutuu lisäkustannuksia.

3.2 Kyberturvallisuus

Digitaalisen yhteiskunnan varautumisen haasteet koskevat yhteiskunnan kaikkia elintärkeitä toimintoja. On tärkeää, että varautumista tukevat toimet ulotetaan kaikkiin kriittisiin toimintoihin. Toimivat viestintäpalvelut ja -verkot sekä rahaliikenne ovat edellytys monien elinkeinoelämän ja yhteiskunnan palvelujen käytölle.

Tilannekuvan riittävä laajuus ja laadukkuus sekä tiedonvaihto elinkeinoelämän ja viranomaisten välillä ovat avainasemassa kyberuhkiin varautumisen näkökulmasta.

3.5 Huoltovarmuuden tilanneseuranta ja ennakointi

Huoltovarmuuskeskuksen tilannekuvatyö ei tällä hetkellä palvele yrityksiä riittävällä tavalla. Tieto on hyvin yleisellä tasolla eikä se anna yrityksille riittävästi tietoa varautumisen, jatkuvuudenhallinnan ja erityisesti ennakoinnin tueksi. Tilannekuvatyötä sekä tiedon vaihtoa ja välittämistä on tarpeen kehittää yhteistyössä huoltovarmuuskriittisten yritysten kanssa, jotta ne pystyvät aidosti hyödyntämään sitä oman jatkuvuudenhallintansa ja varautumisensa tukena.

Lausunnot lukuun 4. Toimialakohtaiset huoltovarmuustavoitteet ja kehittämiskohteet

4.1 Energiahuolto

On hyvä, että useita toimintoja on päätösluonnoksessa tunnistettu kriittiseksi yhteiskunnan turvallisuuden kannalta ja että niiden toiminta määritetään varmistettavaksi pitkäaikaisissa sähkösaannin häiriöissä. Näiden toimintojen joukossa on mainittu päivittäistavara- ja elintarvikehuollon määrällisesti suurin ja tärkein osa on elintarvikkeet. Haluamme muistuttaa, että elintarvikehuollon jatkuvuus pitkäaikaisissa sähkösaannin häiriöissä edellyttää koko elintarvikeketjun toiminnan jatkuvuutta ja siten sähkösaannin varmistamista.

4.3 Elintarvikehuolto

Toimintavarman myymäläverkoston lisäksi on tärkeää huomioida, että päivittäistavara- ja elintarvikehuollon turvaamisen kannalta päivittäistavarakaupan toimitusketjussa on elintärkeää huolehtia myös hankinnan, jakelukeskusten ja logistiikan jatkuvuudenhallinnasta, varautumisesta ja toimintaedellytyksistä.

Koko elintarvikeketjun (alkutuotannosta kauppaan) logistiikkapalvelut täytyy pystyä turvaamaan kaikissa tilanteissa. Pidämme hyvänä, että elintarvikehuollon erityiseksi kehityskohteeksi on määritelty koko elintarvikeketjun logistiikan toimintavarmuuden kehittäminen. Elintarvikejakelun osalta tässä yhteydessä korostuu ajoneuvojen ja kuljettajien sodan ajan sijoitusten, ja siviiliyhteiskunnan varautumistoiminnan yhteensovittaminen sekä häiriötilanteiden aikainen polttoainehuolto. On tärkeää huomioida myös, että sähkönsaatus on kriittinen toimintaedellytys kaupan myymäläverkostolle ja jakelulle.

Kaupan toiminta perustuu toimivaan maksujärjestelmään. Arvoketjussa on otettava huomioon sekä tavarantoimittajille tapahtuvat maksutukset että kaupan asiakkaiden ja kuluttajien suorittamat maksut. Kauppa ei pidä realistisena korttimaksamisen sijasta vakavassa häiriötilanteessa maksamisen toteuttamista vain käteisellä. On tärkeää huomioida kaikkien maksutapojen toimintaedellytykset vakavassa häiriötilanteessa. Keskeistä on häiriöherkkyyden vähentäminen koko maksamisen ketjussa.

Lausunnot lukuun 5. Huoltovarmuustoiminnan rahoitus ja kehitys

Huoltovarmuusrahaston kantokyky on varmistettava, jotta huoltovarmuus voidaan varmistaa ja kehittää sitä myös jatkossa. On tärkeää muodostaa kokonaiskuva eri sektoreiden tarpeista. Huoltovarmuusorganisaation poolit ovat varsinkin koronapandemian aikana olleet huoltovarmuustyössä avainasemassa, ja siksi myös poolien asemaa tulisi vahvistaa, kun Huoltovarmuuskeskuksen resursseja lisätään tai uudelleen ohjataan.

Lausunnot lukuun 6. Valtioneuvoston tavoitteiden seuranta

-

Muut selontekoa koskevat yleiset kommentit

Elintarvikehuollossa koko arvoketjun on toimittava. Erityistä huomiota on kiinnitettävä myös päivittäistavarakaupan, ruokapalvelujen ja elintarviketeollisuuden toimintavarmuuden kehittämiseen alkutuotannon toimintaedellytysten turvaamisen lisäksi.

Huoltovarmuuden tavoitepäättöksen toimeenpanon kannalta on keskeistä, että viranomaisten toimivaltakysymykset on määritelty nykyistä selkeämmin. Ministeriöiden vastuisiin on lainsäädännössä määritelty varautumisen ja toiminnan ohjaamisen velvoitteita. Näistä esimerkiksi elintarvikkeisiin liittyvien tuotantopanosten ja tuotteiden säännöstelyn toteuttamisen prosessia tulee tarkentaa. Nykyisessä lainsäädännössä (laki huoltovarmuuden turvaamisesta 1390/ 1992) ei ole määritelty kriteerejä, joilla arvioidaan yrityksen tai organisaation merkitystä yhteiskunnan huoltovarmuuden kannalta (huoltovarmuus kriittisyys). Elintarvikehuollon osalta tulee myös tarkastella lainsäädännön sekä eri hallinnonalojen vastuulla olevien prosessien ajantasaisuutta.

Osaavan työvoiman saatavuus ja sen haasteet heijastuvat myös huoltovarmuustyöhön. Päivittäistavarakauppa ja ruokapalvelut ovat vahvasti työvoimariippuvainen ala ja on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että osaavaa henkilöstöä on saatavilla jatkossakin.

On tärkeää, että huoltovarmuutta kehitetään myös jatkossa tiiviissä yhteistyössä viranomaisten, elinkeinoelämän ja järjestöjen kesken. Elinkeinoelämä luo perustan kokonaisturvallisuudelle ja toimivalle valtakunnalliselle elintarvikehuoltoketjulle alkutuotannosta vähittäiskauppaan.

Hiilamo Simo
Kaupan liitto ry